

"А пам'яті не перейду"

Урок за творчістю Д. Й. Іванова —

лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка 2010 року

Лариса Сорокіна,

вчитель української мови та літератури

Смілянської ЗОШ I—III ступенів №10

Черкаська обл.

Мета: ознайомити учнів з деякими біографічними відомостями про Дмитра Іванова, охарактеризувати ідейно-художні особливості збірки "Село в терновому вінку"; розвивати навички аналізу віршованого твору, зв'язного мовлення; виховувати почуття любові до Батьківщини.

Обладнання: комп'ютерна презентація, збірка вибраних поезій Д. Й. Іванова до уроку.

Епіграф: *Давно я перейшов біду.*

Сирітство, злидні, підлість, щастя.

А пам'яті — не перейду.

Дмитро Іванов

Хід уроку

I. Вступне слово вчителя. Я тримаю в руках книжку у твердій синій палітурці: на титульній сторінці обкладинки ясніє яблунева галузка, що ронить пелюстки прямо на висріблене майже в самісінькому низу ім'я автора. Це книга чернігівського поета Дмитра Іванова "Село в терновому вінку". Саме за цю збірку поезій Дмитру Іванову була присуджена Національна премія ім. Т. Г. Шевченка в 2010 році.

Ця книжка сприймається читачами як особисте одкровення автора: на кожній сторінці "горить свіча" його люблячої і зболеної "душі". Може, тому багато віршів поета читати без сліз неможливо. Як, наприклад, "Монолог з мого дитинства". Герой цього вірша — до краю виголоднілий хлопчик, зрадуваний куснем "смачненної макухи", котру мама виміняла в місті на татову шинель, біжить, аби скоріше поділитися з татом утіхою, біжить до татової могилки...

Учитель читає вірш "Монолог з мого дитинства".

Учитель. Окремі критики дорікають поету за те, що в його творах занадто багато трагічного. На це Дмитро Іванов відповів так: "Давно я перейшов біду. Сирітство, злидні, підлість, щастя. А пам'яті — не перейду".

"Не перейти пам'яті" — це доля поета Дмитра Іванова.

II. Оголошення теми уроку та мети

III. Вивчення нового матеріалу

Учитель. Одні називають його "колгоспно-пальним" поетом, інші — майстром балади, першим і, можливо, останнім справжнім поетом села, і це право кожного — оцінювати його творчість по-своєму. Одне лиш ніхто не може заперечити: такі рядки — глибоко щирі і правдиві — народжуються від небайдужості, великої любові і болю. Можливо, їх секрет — у його армійській частині біографії, а може, й у самому, сповненому випробувань житті. Спочатку воно гартувало тіло і дух поета, а пізніше привело в редакторське крісло популярної на Чернігівщині газети "Гарт", якою він керує вже 20 років.

Щоб краще зрозуміти поета, треба відвідати його творчу майстерню, розпитати самого митця про його погляди на життя і творчість. Тож скористаємось інтерв'ю, яке дав Шевченківський лауреат Дмитро Іванов кореспонденту Укрінформу після вручення найвищої національної нагороди України.

Інценування інтерв'ю Дмитра Іванова кореспонденту Укрінформу

Учень-"кореспондент". Дмитре Йосиповичу, як починався Ваш шлях у поезію? Де й коли Ви написали першого вірша і що на нього надихнуло?

Учень-"поет". Нас у мами п'ятеро лишилося, коли через півтора року після мого народження від фронтових ран помер батько. Тож дитинство не було легким. Яюсь після четвертого класу запросив мене до себе погостювати в село Веселе Кіровоградського району старший батьків брат. Поряд із ним жив головний агроном радгоспу, який мав доньку, мою однолітку, таку ж біленьку, як і я, блакитнооку. Звали її Льоля Падалко. Батько дівчинки приносив додому ранні яблука, і вона мене ними пригощала. І Льоля, і яблука мені дуже подобались, адже тоді в степовій Кіровоградщині цей фрукт був великою рідкістю. Першого вересня, вже у 5 класі, я згадав Льолю, засумував і написав чотири веселих рядочки: "Милу Льолю Падалко // Я люблю, як яблуку! // Подивлюсь, подумаю // І нехайно схрумаю". Я так захопився віршуванням, що не помітив, як підійшла вчителька. Вона взяла мою писульку і озвучила її на весь клас. Я думав, що від того вибуху гомеричного сміху вікна в класі повилітають. Потім мене довго в класі ще дражнили "Льоля Падалко".

А вже пізніше, в 11-у класі, я написав першу свою баладу "Брат", яку надрукувала кіровоградська районна газета "Зоря комунізму". Та газета, мені здавалося, так гарно пахла. І на мене вся школа задивлялась...

Учень-"кореспондент". Хто сприяв Вашому становленню як поета, спрямовував у потрібне русло?

Учень-"поет". Армійську службу я починав у Чернігівському залізничному полку, вчився там у школі водолазів. До свята 1 травня, на прохання парторга, я написав для стінгазети вірша про першотравневий бузковий день, російською мовою, звичайно. Його побачив Володимир Гоцуленко, який служив у тій же частині (поет, літературознавець, зараз він генеральний продюсер "Московського комсомольця в Україні"). Зустрівшись зі мною, Володимир прочитав усі мої вірші і порадив писати українською мовою. Сказав: "Якщо працюватимеш над собою — станеш справжнім поетом". Ну, я посміявся тоді, а він потай від мене відправив кілька моїх віршів у "Молодь України" — головну тоді молодіжну газету республіки. І їх надрукували. Радість моя була безмежна.

Учень-"кореспондент". Як з'явилася книжка "Село в терновому вінку"?

Учень-"поет". На неї мене свого часу надихнув Павло Архипович Загребельний. Ще до хвороби, коли міг говорити, він мені якось сказав: "Ну, чого ти, Дмитре, такий, вайлакуватий? Та збери з усіх своїх книжок балади, допиши нового, і вийде книжка про село, якої ще в нашій поезії не було!"

Іван Федорович Драч теж колись мені сказав: "Вам, Дмитре, вибачте на слові, пощастило на важке дитинство. Отож нічого не вигадуйте, а тільки згадуйте — і пишіть, пишіть... Колись зберете, і буде книжка, якої в нас не було". До речі, саме два великих поети — Іван Драч і Борис Олійник — найбільше допомагали мені у важкі життєві моменти. І провели аж на вершину Тарасової гори, де мені вручили премію.

Учень-"кореспондент". Ви автор десяти книжок. Це багато чи мало?

Учень-"поет". Я дотримуюсь правила, що в поезії кількість у якість не переходить. Пишу важко і не для кількості. Краще написати три вірші за рік, але щоб це були справжні вірші. Тут я абсолютно згоден із Софоклом, який, відповідаючи якось на запитання, як йому працюється, сказав: "Я три рядки пишу чотири дні". Тоді один середньої руки поет вигукнув: "Три рядки за чотири дні?! Та я за чотири дні напишу тисячу рядків!" А Софокл йому: "Не сумніваюсь. Як не сумніваюсь і в тому, що ця тисяча рядків проживе рівно чотири дні".

Учень-"кореспондент". Окремі критики докоряють вам за надмірну стражденність, трагічність, "сльозогінність" ваших творів...

Учень-"поет". Читачі мені пишуть: "У вас ті сльози, після яких не лізуть у зашморг і не кидаються з десятих поверхів, а очищення відчують". І Достоевський казав: "Поезія — це невситима жадоба чистої сльози, світлої печалі". Від якої катарсис, тобто очищення, відбувається...

Учень-"кореспондент". Незважаючи на Вашу чутливість до страждань і болю нашого народу, трагізм багатьох Ваших творів, Ви залишаєтесь людиною з рідкісним почуттям іскрометного гумору. Це Ваша природна захисна реакція чи набута?

Учень-"поет". Якби я не жартував, мене б уже не було. Тому, що маю вибухову натуру і дуже вразливу душу, — все кризь себе пропускаю. От, наприклад, писав я "Баладу про заздрість", присвячену Борисові Олійнику. Там ідеться про двох партизанів, які любили одну дівчину і потрапили в полон до фашистів. Один усю дорогу заздри в Степанові, бо й дівчина любила саме його, і помер він швидко, скрутивши комендантові дулю й отримавши кулю за це. А першому після того пальці дверима порозчавлювали, ребра перебили, зв'язали і кинули до камери. Так от, коли я, складаючи цього вірша, вийшов уночі на кухню попити кави, то випустив чашку із рук на підлогу. Я не зміг її втримати затерпими, посинілими пальцями. Я настільки вжився в цей епізод із розчавленими пальцями, що в мене два дні після того нігті боліли. Тому, слава Богу, мої вірші люди приймають серцем.

Учитель. Дякую. А тепер час відкрити книжку "Село в терновому вінку" лауреата Шевченківської премії 2010 року Дмитра Іванова та визначити її ідейно-художні особливості.

Ідейно-художні особливості віршів із збірки "Село в терновому вінку"

Назва збірки. Почнемо з назви збірки — "Село в терновому вінку". За цією глибоко символічною метафорою криється трагічна доля українського селянства ХХ століття: колективізація, розкуркулення, голодо-

мор, Велика Вітчизняна війна, масова міграція до міста. Сьогодні маємо надворі ХХІ століття. Україна стала незалежною, але сподівання на відродження села не справдилися. Дуже можливо, що Дмитро Іванов залишиться в нашій поезії першим і останнім поетом села саме тому, що закарбував у своїх віршах великі трагедії українського селянства.

І все ж у віршах Іванова переважають позитивні емоції. Пережиті трагедії, ходіння по муках тернистими дорогами не знецінюють життя як таке, а утверджують його, наповнюють найвищим змістом, що допомагає людині проявити себе як особистість.

Основні теми віршів. Зміст книжки можна розділити на такі основні тематичні пласти:

— жахиття голодомору 1932—1933 років ("Монолог з тридцять третього");

— муки і героїчна велич народу у Великій Вітчизняній війні ("Балада про заздрість", "Балада про День пам'яті", "Балада травневого ранку" та ін.);

— обпалене війною і голодом 1947-го року напівсирітське дитинство ("Монолог з мого дитинства", "Балада про гріх" та ін.);

— гіркі реалії колгоспної праці і нужденного сільського повоєнного побуту ("Балада про осінь і діда", "Балада про вину", "Балада про солдатську вдову", "Балада про пастуха" та ін.);

— важка, але водночас неймовірно радісна та красива праця біля землі ("Балада про сінокіс", "Балада про руки", "Вечір на фермі" та ін.);

— радощі, прикрощі й біди сучасної України ("Осіння баллада", "Зимовий етюд", "Балада про нічних танцівників", "Балада про білого птаха з чорною ознакою" та ін.);

— побожна і вдячна любов до матері ("Мамина балада", "Балада рідної крові" та ін.);

— туга за втраченим батьком ("Балада про малюнки доньки", "Балада про батька" та ін.);

— тихий і добрий світ малої Вітчизни: рідне село поета Тарасівка, річка Інгул ("Він стрів мене у яворах...", "Балада про заморожену Десну" та ін.)

Учитель. Прочитаємо вірш "Балада про гріх". На основі цього вірша розглянемо основні особливості поетичного світу Дмитра Іванова:

- жанр;
- ліричний герой;
- психологічний портрет;
- пейзаж;
- оповідач;
- художні засоби.

Читання учнем вірша "Балада про гріх".

Робота над текстом "Балади про гріх"

1. Поезію Іванова називають епічною. Чому? (Лірика носить оповідний характер, твори мають сюжет.) Найулюбленіший жанр Дмитра Іванова — балада. Пригадайте особливості балади. (В баладі поєднуються елементи епосу й лірики.)

2. Коротко перекажіть сюжет "Балади про гріх". Яку жорстоку правду життя розповів поет у цьому творі? (Зображені події голодного повоєнного 1947 року.)

3. Сюжети балад Дмитра Іванова літературний критик охарактеризував так: "Перед нами стрімка плинність життя, непередбачуваний розвиток подій, воїстину "кінофільм неспинний". Знайдіть у тексті балади слова, які передають стрімкий рух ліричного героя. ("Сусідів півні троїсто Мене підганяють: — *Скоріш*", "Щодоуху Удосвіт лечу над ставком"). Поясніть, чому так поспішає герой. (Йому треба встигнути врятувати сестричку і корову Рябуху від голодної смерті). Які події в баладі вам здалися непередбачуваними? (Можлива

відповідь: сторож упіймав хлопчика; Рябуха не дала молока, бо вмирає від голоду; хлопчик може врятувати Рябуху, а отже і сестру, коли дістане солому з Мокрих ровів; несподівана поява сусіда біля Мокрих ровів; мерзотний учинок сусіда тощо).

4. "...його серце кривавить мало не в кожній баладі", — говорить про трагічне емоційне звучання творів Іванова літературний критик. Як ви розумієте цей вислів? Які емоції ви переживали, читаючи "Баладу про гріх"? Що вас найбільше вразило і схвилювало?

Висновок про жанрові особливості та емоційне звучання творів Дмитра Іванова. У більшості своїх віршів поет тягнє до прямої оповіді, саме тому й працює в жанрі балади, котрий гармонійно поєднує в собі елементи епосу й лірики і передбачає у творі наявність розгорнутого й закінченого сюжету зі значною мірою емоційного напруження, тобто драматизму. Балади Іванова викликають "чисту сльозу і світлу печаль", які очищують душу.

5. Охарактеризуйте ліричного героя твору. Хто він, скільки йому приблизно років? Що ви можете сказати про його сім'ю? Доведіть, що хлопчик — духовно чиста, високоморальна людина. (Страждає тому, що чинить гріх, здійснюючи крадіжку. Кличе людей для порятунку сусіда-мерзотника). Чи погоджуєтесь ви з тим, що хлопчик має велике любляче серце? Аргументуйте свою відповідь. (Хлопчик заради спасіння сестрички йде на гріх; ризикує життям, щоб врятувати від голодної смерті корову Рябуху).

Висновок про особливості ліричного героя.

Буденні побутові історії в баладах Іванова стають ознакою часу і висвітлюють людину з її найхарактернішими рисами. Це людина конкретної долі і конкретного часу. Герої Дмитра Іванова проходять крізь важкі випробування, фізичні і духовні, що обпалюють і загартовують душу, збагачують її гирким досвідом життя, наповнюють її відчуттям історії.

6. Дмитра Іванова називають майстром психологічного портрета. Він знаходить такі художні засоби та особливі прийоми, які допомагають читачеві не лише уявити зовнішність героя, але й відчути його внутрішній психологічний стан. Знайдіть у тексті твору опис зовнішності хлопчика. В чому його особливість? (Ліричного героя ми бачимо очима сторожа: "Та ти — справжній скелет!") Який художній засіб використовує поет, щоб зобразити сильне хвилювання хлопчика, коли той пробирається на ферму? (Розгорнута метафора — "Ще й серце шалене продажно, як в бубон, у глек вибива"). Про який психологічний стан хлопчика говорить такий несподіваний епітет, як "спітнілий налигач" (під час зустрічі з вовчицею у яру)?

7. Знайдіть у тексті описи природи. Доведіть, що пейзаж у творі відповідає настрою ліричного героя, є засобом створення його психологічного портрета. (Хлопчик іде на ферму, його думки лише про їжу, тому: "І чавкає смачно, мов тісто, Багно під ногами — хоч їж...". Раптово з'являється сторож, психологічна напруга героя така, що: "В ту ж хвилину здалось, наді мною Розверзлись важкі небеса". У піднесеному настрої, з думкою про те, що здобуде солому і Рябуху "гличик налле молоком", герой поспішає у Мокрі рови: "І хмари, як піна в дійниці, Розкішно цвітуть в небесах". Сусід забирає солому у хлопчика, чий настрій різко змінюється. Змінюється і пейзаж: "В долину, туманом повиту, Сусідчин понітвився слід. А знизу, немов з того світу, На поміч гукає сусід").

8. У переважній більшості балад Д.Іванова оповідь ведеться від першої особи, але в читача складається

враження, що з ним говорить не поет, а ліричний герой. Ліричний герой говорить своєю, відмінною від авторської, часом кострубатою мовою: "І сльози підступно, злодійськи Вистрибують в мене з очей..." Така лексична неграмотність деяких фраз лише підсилює безпосередність і правду висловленого. Такі мовні особливості віршів Іванова, як-от: розмовна розкутість, численні паузи, ритмічні перебої, вставні слова, повтори, прозаїзми і розмовні вислови — створюють відчуття того, що оповідь ведеться від імені героя, а автор ніби лише спостерігає за тим, що відбувається у творі.

9. Читачі збірки "Село у терновому вінку" можуть насолоджуватися багатством поетичної мови, різнобарв'ям художніх засобів. Особливо вражає оригінальна метафоричність мови Іванова. Назвіть метафори, епітети, порівняння, які вас найбільше вразили у вірші. (Можливі відповіді: "завіси скавчать", "Безкорм'я. Жере все живе", "Легенько, мов слізка, скотивсь..." тощо.)

Висновок. В інтерв'ю Дмитро Іванов назвав ознаки справжньої української поезії: "А поезія ж наша — українська, слов'янська — цінувалася в усьому світі. За сюжетністю, чуттєвістю, співпереживання, вибуховість, метафоричність, яка викликає хвилю почуттів".

Запитання. Як ви гадаєте, перелічені риси "справжньої української поезії" характерні для творчості Дмитра Іванова? Поясніть.

Учитель. Найцінніше з творчого доробку поета — це оповідні балади. Проте знаходимо в нього й цікаві зразки традиційної лірики. Читати ліричні вірші Дмитра Іванова — це утішати душу красою, яку поет не лише тонко відчуває, а й вишукано зображує своїм словом.

Ліричним віршам Іванов найчастіше довіряє три особливо значимі для нього мотиви:

— вдячну синівську любов до матері ("Мама їдуть додому...", "Балада маминих журавлів", "Літо за літом минає..." та ін.);

— своє побожне ставлення до найпрекраснішого і найдраматичнішого з почуттів — кохання ("Я все забув. Зміліла пам'ять...", "І коли од виснаги в засніжжі..." та ін.);

— захоплення перед красою рідної природи ("В травні пада не дощ — а золото...", "По всій Тарасівці горять сади...", "Повернення весни" та ін.)

Пропоную послухати ліричні вірші Дмитра Іванова зі збірки "Село в терновому вінку" у виконанні наших кращих декламаторів.

На фоні ліричної мелодії

Учень.

Літо за літом минає...

Мамо, невже Вас немає?!

Мамо, присніться мені

Та поговорим хоч в сні.

Скажете, де Ви спинились,

Як Ваша хата нова...

Ви вже там з батьком зустрілись?

Ви вже тепер не вдова?

Учениця.

Мамо, нема журавлів.

Восьму весну їх не бачу!

Ходить мій сум по землі,

По-журавлиному плаче:

"Де ж ви, веселики, де ж?!

Чом не вернулись додому?" —

"Марно ти, братику, ждеш —

Ми не об'явимося знову.

Вже біля рідних озер

Нам більше не веснувати.

Ми журавлієм тепер

Там, де живе твоя мати,

Там, де твій батько й прадід

Орють, і сіють, й жнивують,
І, як колись білий світ,
Цей світ
Насущним годують..."

Учень.

В кімнаті —
натомлена тиша.
Ти спиш.
За вікном у дворі
Вітрець пустотливо колише
Кульбаби нічних ліхтарів.

А я
в чорну магію
ночі
Вдивляюсь,
й так хороше чуть,
Як серце
твій
подих лоскоче
І коси між пальців течуть.
І в очі
зорить
лебедино
Оця безпорадність твоя...
Ти в світі —
найкраща,
єдина...
А мати крізь далеч:
— А я?

Учениця.

Ми більше не зустрінемося з тобою.
Ми житимем,
Як небо із рікою:
Воно — у ній,
вона — у нім.
І люблю їм,
і горе їм.

Учень.

Весна бузками підпала
Твоє сліпе й глухе вікно.
Ти ще нікого не любила.
А я люблю.
Тебе.
Давно.

В полоні мрійного розмаю
Ти ще не знаєш, далєбі,
Що ці скарби пахкого маю
Усі — тобі,
тобі.
Тобі!

До тебе всі стежки приводять,
Для тебе — щєбети гаїв,
Де солов'яточок народять
Безсмертні наші солов'ї.

Не встигнуть збутись квіту віти,
Як я вагання допалу
І принесу тобі... не квіти —
Своє зачасне
"люблю".

Якщо ж полюбиш кого-небудь,
Я це в собі переболю,
Бо я
за себе
і за тебе,
За нас обох
тебе люблю.

Учениця.

Весна шаліє над Десною,
І ми цілуємось з тобою.

Тумани літні йдуть водою,
А ми цілуємось з тобою.
Вже осінь повела бровою,
А ми цілуємось з тобою.
Зима реве вітрів ордою,
А ми цілуємось з тобою.
Двадцятий вік проплив Десною,
А ми —
цілуємось
з тобою!...

Запитання. Чи погоджуєтесь ви з думкою літературного критика: "Таку поезію неможливо аналізувати і навіть незручно оцінювати"?

Учитель. Поезія Дмитра Іванова не лише очищує, чарує, захоплює... Вона ще й дивує. Я пропоную вам у парах прочитати запропоновані поезії та визначити, чим дивує читачів вірш Дмитра Іванова.

Робота у парах

I ряд

Прочитайте вірш "Колискова". Які художні засоби використовує поет у цьому вірші? Які поетичні символи України наявні у творі? Які почуття викликає цей вірш?

II ряд

Прочитайте вірш "Він стрів мене у яворах". Які художні засоби використовує поет? Чому цей вірш ви-кликає здивування?

III ряд

Прочитайте вірш "Червень". Які художні засоби використовує поет у цьому вірші? Що незвичайного у композиції вірша "Червень" ви помітили? Якого звучання набуває вірш з такою композицією?

Учні демонструють результати роботи.

IV. Підсумок уроку

"Трихвилинне есе". "Мої враження від зустрічі з поезією Дмитра Іванова"

Учні зачитують свої творчі роботи.

Учитель. Завершити наше знайомство з лауреатом Шевченківської премії 2010 року Дмитром Йосиповичем Івановим я пропоную останнім запитанням до поета.

Учень-"кореспондент". Отримання Шевченківської премії зобов'язує, мабуть, і далі активно працювати. Як ця нагорода на Вас вплинула, чи не стане вона ризиком під Вашою творчістю, не розслабить Вас?

Учень-"поет". Я знаю, що слава — товар невигідний: коштує дорого, а зберігається недовго. Тому планку треба тримати завжди, щоб вона на жоден міліметр не опускалася. Тобто бути у вічному пошуковому русі. Я працюю і маю намір віршувати й надалі. Хочу також діждатися часу, коли справдяться такі написані мною рядки:

*Колись одужає Дніпро,
На прах розвіється руїна,
Колись повернеться ДОБРО
І скаже: "Здрастуй, Україно!"*

V. Домашнє завдання. Прочитати вірші Дмитра Іванова: "Балада про черевики", "Балада мужності", "Балада про білого птаха з чорною ознакою", "Балада повернення". Написати твір-відгук "Балади Дмитра Іванова — поезія обпеченого любов'ю серця".

Використані джерела

1. Іванов Д.І. Село в терновому вінку: Поезії / Передмова Л.Талалая. — Чернівці: "Трійця", 2008. — 368 с.
2. Тихолоз С. Голос обпеченого любов'ю серця // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2010. — № 2. — С. 92 — 101.
3. <http://vsesvit.com>
4. <http://monitor.chernigov.net>